

**DAVLAT BOSHQARUVIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KOMPLAYENS
TIZIMINING SAMARADORLIGI:**

XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON SHAROITINI BIRLASHTIRGAN QIYOSIY TAHLIL

Muallif: Omonov Firdavs Baxtiyor o'g'li

Termiz Davlat Universiteti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

O'zbek tilida

Ushbu ishda avtomobil, tibbiyot va moliya sohalarida faoliyat ko'rsatuvchi avtonom sun'iy intellekt tizimlari zarar yetkazganda qaysi shaxs yoki tashkilot javob berishi lozimligiga oid huquqiy savol ko'rib chiqiladi. O'zbekiston Fuqarolik Kodeksining 985–1007-moddalari bu munosabatlarga mos kelmasligi dalillar bilan ko'rsatiladi. Yevropa Ittifoqi, AQSh va Xitoy tajribalari asosida milliy qonunchilikni rivojlantirish yo'nalishlari tavsiya etiladi.

На русском языке

В работе исследуется вопрос определения субъекта юридической ответственности при причинении вреда системами ИИ. Показано несоответствие норм ГК Узбекистана реалиям автономных технологических систем.

In English

This paper examines legal liability attribution when autonomous AI systems cause harm. It demonstrates insufficiency of Uzbekistan's Civil Code and proposes legislative reforms based on the EU AI Act, U.S. sectoral regulation, and China's algorithm governance framework.

1. KIRISH

So'nggi o'n yil ichida sun'iy intellekt tizimlari mustaqil qaror qabul qila oladigan avtonom agentlarga aylandi. Bu huquq sohasida yangi savol kun tartibiga qo'ydi: mazkur tizimlar zarar yetkazganda kim javobgar?

O'zbekistonda 2023-yilda PQ-198-sonli Farmoni bilan sun'iy intellekt sohasida dastlabki davlat siyosati hujjati qabul qilindi. Biroq bu hujjat texnologiyani rivojlantirish vazifalarini belgilaydi; zarar yetkazilganda mas'uliyat qaysi tuzilmaga yuklanishi to'g'risida normativ javob bermaydi.

Fuqarolik Kodeksidagi mavjud qoidalar inson tomonidan sodir etilgan harakatlarga mo'ljallangan. «Niyat», «ehtiyotsizlik» va «zarar yetkazuvchi» tushunchalari avtonom algoritmgga tatbiq etib bo'lmaydi.

1.1. Tadqiqot maqsadi va vazifalari

Ishning asosiy maqsadi — O'zbekiston huquq tizimida sun'iy intellekt tomonidan yetkazilgan zarar uchun javobgarlikni belgilashning samarali modelini asoslab berish.

- zarar yetkazgan avtonom SI tizimlariga oid xorijiy qonunchilik va sudlov amaliyotini o'rganish;
- O'zbekiston Fuqarolik Kodeksidagi mavjud normalar bilan ularni solishtirish, bo'shliqlarni aniqlash;
- milliy qonunchilikka kiritilishi zarur o'zgartirishlar bo'yicha asoslangan takliflar ishlab chiqish.

2. ASOSIY TAHLIL

2.1. Javobgarlik modellarining huquqiy tabiati

Muammo: An'anaviy huquq tizimida javobgarlik shaxs bilan bog'liq — jismoniy yoki yuridik. Avtonom SI esa na jismoniy, na yuridik shaxs maqomiga ega emas. Shu sababli uchta asosiy yondashuv shakllandi:

Model	Mohiyati	Asosiy kamchiligi
Ishlab chiqaruvchi javobgarligi	SI mahsulot sifatida ko'riladi; nuqsonli mahsulot uchun ishlab chiqaruvchi javobgar. EU AI Act shu modelni qabul qilgan.	SI machine learning orqali o'zgarsa, «nuqson» tushunchasini qo'llash qiyinlashadi.
Foydalanuvchi javobgarligi	SI ni operatsiyaga qo'ygan sub'ekt nazorat qila olishi shart.	To'liq avtonom tizimda foydalanuvchi texnik qarorga aralashmaydi.

Model	Mohiyati	Asosiy kamchiligi
Aralash javobgarlik	Zarar turiga qarab mas'uliyat taqsimlanadi.	Taqsimlash mezonlari sudga alohida baholashni talab qiladi.

2024-yil iyulida kuchga kirgan EU AI Act yuqori xavfli SI tizimlari uchun ishlab chiqaruvchi javobgarligini majburiy audit bilan birlashtirgan birinchi majburiy hujjat bo'ldi.

2.2. Xorijiy tajribaning qiyosiy tahlili

Davlat / Hujjat	Tartibga solish modeli	O'zbekiston uchun saboq
□A□A EU — AI Act (2024)	Xavf darajasiga asoslangan: past, o'rta, yuqori. Yuqori xavfli uchun majburiy audit.	Sohaviy tasnif modeli — tibbiyot va transport uchun darhol qo'llash mumkin.
□A□8 AQSh — Sohaviy	FDA, SEC, NHTSA alohida tartibga soladi. Markazlashgan AI qonuni yo'q.	Mavjud sohaviy qonunlar doirasida AI maxsus yo'riqnomalari kiritish mumkin.
□8□3 Xitoy — Algoritmik	2022-yil nizomi: tavsiya tizimlari va generativ AI uchun litsenziyalash.	Ijtimoiy tarmoqlar va media sohalarida maxsus tartibga solish zarur.
□0□F Qozog'iston	AI etika kodeksi (2023); javobgarlik qoidalari FK ga kiritish bosqichida.	Eng yaqin huquqiy tizim — hamkorlik va tajriba almashish imkoni yuqori.

2.3. O'zbekiston qonunchiligidagi bo'shliqlar

O'zbekiston Fuqarolik Kodeksining 985-moddasiga binoan zarar yetkazgan shaxs uni to'liq qoplashi shart. «Shaxs» tushunchasi faqat jismoniy va yuridik shaxslarga nisbatan qo'llaniladi. Avtonom SI tizimi ushbu doiraga tushmasligidan huquqiy muammo kelib chiqadi.

FK norma	Muammo	Tavsiya etilayotgan yechim
985-m.: zarar yetkazgan «shaxs» javobgar	SI jismoniy va yuridik shaxs emas	«Avtonom texnologik vosita» tushunchasini FK ga qo'shish
1003-m.: egasining hayvon uchun javobgarligi	Analog norma; SI ni hayvon bilan solishtirib bo'lmaydi	SI operatori uchun alohida javobgarlik rejimi yaratish
983-m.: niyat yoki ehtiyotsizlik isboti	Algoritm qarorida inson niyati yo'q	Ob'ektiv javobgarlik — zarar yetkazish faktining o'zi asosida
Sug'urta qonuni	SI xatarlarini qamrab olmaydi	Yuqori xavfli SI uchun majburiy javobgarlik sug'urtasi

3. METODOLOGIYA

Qiyosiy huquqiy tahlil (EU, AQSh, Xitoy, Qozog'iston)	ISO/IEC 42001:2023 standarti o'rganish
Sudlov amaliyoti case-study (ECHR qarorlari)	Akademik adabiyot tahlili (Scopus, SSRN)
Normativ-huquqiy hujjatlar ekzegetikasi	Stanford AI Index 2024 statistikasi
Ekspert va huquqshunoslar bilan suhbat	Xalqaro tajribani milliy sharoitga adaptatsiya
Qonun bo'shliqlarini xaritalash	Islohot loyihasini modellash

4. XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston fuqarolik qonunchiligi avtonom SI tizimlari yetkazgan zarar uchun javobgarlikni tartibga solishga hozirgi holatda tayyor emas. Xalqaro modellar ichidan eng maqbuli — xavf darajasiga qarab mas'uliyatni taqsimlovchi «aralash javobgarlik» modeli.

Qonunchilik takliflari

- O'zbekiston Fuqarolik Kodeksiga «Avtonom texnologik tizimlar tomonidan yetkazilgan zarar» nomli yangi IX¹-bob kiritilsin.
- Yuqori xavfli AI tizimlari (tibbiyot, transport, moliya) uchun davlat akkreditatsiyasi va majburiy audit tizimi joriy etilsin.
- ISO/IEC 42001:2023 standarti O'zbekiston me'yoriy hujjatlari sifatida qabul qilinsin.
- Avtonom SI tizimlari uchun majburiy fuqarolik javobgarligi sug'urtasi joriy etilsin.
- ECHR va Yevropa Adliya Sudi amaliyotini o'rganish bo'yicha xalqaro hamkorlik yo'lga qo'yilsin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

I. Qonun va me'yoriy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksi (1997, keyingi o'zgarishlar bilan). lex.uz/docs/111181
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-198-son Farmoni (13.03.2023). lex.uz/docs/6385707
3. Regulation (EU) 2024/1689 — Artificial Intelligence Act. Official Journal of the EU, July 2024. eur-lex.europa.eu
4. Cyberspace Administration of China. Algorithm Recommendation Provisions, 2022. cac.gov.cn

II. Xalqaro standartlar

5. ISO/IEC 42001:2023 — AI Management System. International Organization for Standardization, Geneva. iso.org/standard/81230
6. OECD Principles on Artificial Intelligence (2019, updated 2024). oecd.ai

III. Sudlov amaliyoti

7. ECHR. Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom, No. 58170/13, 25 May 2021. hudoc.echr.coe.int
8. NHTSA. Automated Vehicles for Safety. U.S. Department of Transportation. nhtsa.gov

IV. Ilmiy maqolalar

9. Doshi-Velez F., Kortz M. Accountability of AI Under the Law. Harvard, 2017. ssrn.com
10. Floridi L. et al. An Ethical Framework for a Good AI Society. Minds and Machines, 28(4), 2018. doi.org
11. Calo R. Artificial Intelligence Policy: A Primer. UC Davis Law Review, 51, 2017. lawreview.ucdavis.edu

V. Elektron manbalar

12. O'zbekiston Qonunchilik ma'lumotlari tizimi: lex.uz
13. Stanford AI Index 2024: aiindex.stanford.edu
14. World Bank Governance Indicators 2023: worldbank.org
15. OECD.AI Policy Observatory: oecd.ai